

Jihoafrická republika *demokracie, apartheid, současnost a budoucnost*

Jihoafrická republika (JAR) či Jižní Afrika (angl. *South Africa*, afrikán. *Suid-Afrika*) je stát rozkládající se na jižním cípu afrického kontinentu. Plochou 1,21 mil. km² je 9. a počtem obyvatel 50 milionů (2010) 5. největší v Africe. Disponuje ohromným nerostným bohatstvím a patří mezi nejbohatší a nejvyspělejší africké země.

Území JAR bylo kolonizováno Evropany od 17. století z oblasti Kapského města, a to zejména Nizozemci, Němci a francouzskými hugenoty, jejichž mateřštiny se zde vyvinuly v holandštině podobný jazyk afrikaans (afrikánština). Bílí přistěhovalci, tzv. Búrové (z *boer* = sedlák), se zde natrvalo usidlovali a bezohledně vytlačovali původní khoisanské a bantuské obyvatelstvo. Na přelomu 18. a 19. století ovládli Kapsko Britové, zlikvidovali nedávno založené búrské republiky, zrušili otroctví a nakonec motivovali Búry k tzv. „Velkému treku“ do vnitrozemí na severovýchod. Teprve roku 1852 Británie uznala nezávislost 4 búrských republik, které se roku 1856 sjednotily do „Jihoafrické republiky“ (pozdější Transvaal). Konec 19. století se nesl ve znamení dalších britsko-búrských bojů, které nakonec vyústily ve ztrátu búrské nezávislosti a následné sjednocení jihoafrických kolonií do samosprávného britského dominia jménem Jihoafrická unie (1910). Od té doby se začíná pro Búry prosazovat označení Afrikánci.

Búrové/Afrikánci nepodlehli britským snahám o anglizaci (1925 afrikánština uznaná za úřední jazyk vedle angličtiny) a stupňovali svůj politický vliv, který se tradičně projevoval výrazně ve smyslu rasové segregace a diskriminace. Černoši („blacks“) a míšenci („coloureds“), kterých přitom byla velká většina, měli omezené právo volit a zapovězeno kandidovat do parlamentu. Roku 1913 byl vydán *Natives' Land Act* („Zákon o území domorodců“), který omezoval jejich právo vlastnit půdu na pouhých 7 % státního území (později rozšířeno na 13 %). Tyto oblasti byly vybrány jako „domoviny“ (homelands) místních domorodých kmenů a daly podklad pozdějším *bantustanům*.

Roku 1931 získala Jihoafrická unie úplnou nezávislost. Roku 1936 byly přijaty další rasistické zákony, mj. odebírající volební právo poslední skupině černochoů (z Kapska). Po druhé světové válce, s poklesem britského celosvětového vlivu, přišla r. 1948 k moci bělošská *Národní strana* a nastolila vládu ideologie *apartheidu* (= oddělení; cílem byla úplná separace bílé a černé rasy). Volební právo bylo odňato i poslední skupině „barevného“ obyvatelstva, míšencům z Kapska. Rasistická politika vynesla Jihoafrické unii mezinárodní kritiku a roku 1961 ji vyhnala z Commonwealthu. Současně se na základě těsného výsledku referenda transformovala v Jihoafrickou republiku (JAR).

Proklamovaným účelem apartheidu bylo umožnit bělochům i černochoům „navzájem nerušený vývoj“. Běloši však drželi veškerou moc a byly jim zpravidla vyhrazeny žádanější lokality a kvalitnější služby. Nejviditelnějším výsledkem politiky apartheidu byly tzv. bantustany (homelands), zřizované od 60. let jako formálně nezávislé (ve skutečnosti však na JAR zcela závislé) oblasti, do nichž mělo být násilně sestěhováno veškeré černé obyvatelstvo JAR. S rasistickou ideologií souvisela i neochota JAR přiznat nezávislost Namibii. Tato nepokrytá diskriminace byla předmětem soustavné kritiky OSN (a také OAJ) a důvodem hospodářských sankcí a mezinárodní izolace JAR. To vedlo ke vzrůstajícímu odporu proti vládě apartheidu, jejíž poslední prezident de Klerk (1989–94) zahájil reformní proces vedoucí k jejímu konci.

Roku 1994 proběhly první jihoafrické volby podle všeobecného volebního práva, které vyhrála strana Africký národní kongres (ANC) N. Mandely, disidenta a dlouholetého politického vězně. Dosavadní správní členění (4 země, 10 bantustanů) bylo změněno na 9 samosprávných provincií. JAR se vrátila do Commonwealthu i do Valného shromáždění OSN. V letech 1996–98 vyšetřovala politické zločiny éry apartheidu Komise pravdy a usmíření (TRC). Po Mandelovi (1994–99) následovali další černošští prezidenti z řad ANC: T. Mbeki (1999–2008), K. Motlanthe a úřadující Jacob Zuma (od 2009).

Situace v JAR po pádu apartheidu je stále problematická. Lapidárně lze říci, že se „role obrátily“ a z vládnoucí bělošské menšiny se stala menšina (asi 10 %) pronásledovaná a diskriminovaná. Dochází k masivní emigraci bílého (kvalifikovaného) obyvatelstva, což má negativní dopady na ekonomiku. Po desetiletí prosazovaná rasová segregace prostoupila společností natolik, že i po uvolnění poměrů ve velké míře přetrvává. Zločinnost je vysoká a naděje na dožití, do roku 1992 rovnoměrně stoupající, začala prudce klesat, což je přičítáno zejména epidemii AIDS.

Obraz Jihoafrické republiky ve světě se podařilo vylepšit roku 2010, kdy jako první africká země hostila MS ve fotbale. I přes obavy o zvládnutí organizace a o bezpečnost týmů a návštěvníků proběhlo relativně hladce, když o největší rozruch se postaraly jen hlasité domácí fanouškovské trumpety „vuvuzely“. Přesto by JAR neměla usnout na vavřínech a měla by se snažit zejména léčit a mýtit hluboce zakořeněný rasismus téměř všech vrstev společnosti (počínaje vládnoucí stranou ANC), který ji destabilizuje a oslabuje.

Zdroje:

LIŠČÁK, V., FOJTÍK, P.: *Státy a území světa*. 1. vyd. Libri, Praha 1996

Lexikon zemí 2000. Fortuna Print, Praha 1999

Lexikon zemí. Svazek 6: Afrika na jih od Sahary, Madagaskar. 1. vyd. GeoCenter Praha, 2004

[en.wikipedia.org]

[cs.wikipedia.org]